

РОЛЬ ЄВГЕНА ЖЕЛЕХІВСЬКОГО В КОДИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

THE ROLE OF EVHEN ZHELEKHIVSKYI IN THE CODIFICATION OF UKRAINIAN SPELLING IN GALICIA IN THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

Думчак І.М.,

orcid.org/0000-0003-0676-8742

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті проаналізовано основні орфографічні норми Євгена Желехівського та їх вплив на становлення української літературної мови в Галичині, здобуття «желехівкою» статусу єдиного правопису у всій Західній Україні наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст.

Основним науковим доробком галицького лінгвіста (офіційно працював на посаді цісарсько-королівського учителя Станіславської (тепер Івано-Франківськ) гімназії, хоч сучасники його називали професором класичної філології і руської мови) є насамперед двотомний «Малоруско-німецький словар», доопрацьований колегою і другом Софроном Недільським, виданий окремою книгою 1886 року у Львові в друкарні Наукового товариства імені Т. Шевченка. З погляду орфографічного ми дослідили фонетичний правопис, який скомпонував і використав у словнику автор.

У Галичині в основному упродовж майже всього ХІХ ст. більшість інтелігенції використовувала «язичіє» як писемну мову разом з етимологічним правописом М. Максимовича. Проте прогресивні галицькі діячі культури – народовці – стали активно послугуватися, починаючи з другої половини 19 ст., фонетичним правописом П. Куліша («кулішівкою»). Роль правописного реформатора Галичини сміливо можемо віддати Євгенові Желехівському, який запропонував у своєму словникові орфографію за фонетичним принципом, в основі якої лежить саме «кулішівка». Також значну роль у популяризації й кодифікації цих норм відіграли й автори «Рускої граматики» Степан Смаль-Стоцький та Теодор Гартнер, які використали у своєму підручникові правописні правила Є. Желехівського.

Після виходу цієї граматики 1893 року в українських школах Галичини й Буковини Міністерством освіти Австро-Угорщини було офіційно запроваджено фонетичний правопис. Його використовували в Галичині та на Буковині аж до 1922 року, а деякі твори друкували ним і пізніше. На прикладі художніх текстів цього періоду, зокрема І. Франка, В. Стефаника, Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Марка Черемшини, ми проілюстрували використання ними «желехівки», яка витіснила етимологічний правопис разом з писемною мовою «язичієм», а натомість утвердила фонетичний принцип правопису уже панівної народної літературної мови.

Ключові слова: етимологічний правопис, фонетичний правопис, кодифікація, правопис П. Куліша («кулішівка»), правопис Є. Желехівського («желехівка»).

The article analyzes the main orthographic norms of Evhen Zhelekhivskyi and their influence on the formation of the Ukrainian literary language in Galicia, the acquisition of “zhelekhivka” as a unified spelling throughout Western Ukraine in the late 19th and early 20th centuries.

The main scientific achievement of the Galician linguist (who officially worked as an imperial-royal teacher at the Stanislav (now Ivano-Frankivsk) Gymnasium, although contemporaries called him a professor of classical philology and of Ukrainian language) is primarily the two-volume “Malorusko-nimezkyi slowar” (“Ukrainian - German dictionary”), revised by his colleague and friend Sofron Nedilskyi, published as a separate book in 1886 in Lviv by the printing house of T. Shevchenko Scientific Society. From the point of view of orthography, we studied phonetic spelling, which was compiled and used in the dictionary by the author.

In Galicia, for most of the nineteenth century, the majority of intellectuals used “yazychie” (artificially created bookish language) as a written language along with the etymological spelling by M. Maksymovych. However, progressive Galician cultural figures, the Narodovtsy, began to actively use, starting in the second half of the 19th century, the phonetic spelling by P. Kulish (“kulishivka”). The role of the spelling reformer of Galicia can be safely given to Yevhen Zhelekhivskyi, who proposed in his dictionary a spelling based on the phonetic principle, the basis of which is precisely the “kulishivka”. Also, a significant role in the popularization and codification of these norms was played by the authors of “Ruska gramatyka” (“Ukrainian grammar”) Stepan Smal-Stotskyi and Teodor Gartner, who used the spelling rules by E. Zhelekhivskyi in their textbook.

After the publication of this grammar in 1893, the Austro-Hungarian Ministry of Education officially introduced phonetic spelling in Ukrainian schools in Galicia and Bukovina. It was used in Galicia and Bukovina until 1922, and some works were printed in it even later. Using the example of literary texts of this period, in particular by I. Franko, V. Stefanyk, Y. Fedkovych, O. Kobylanska and Marko Cheremshyna, we illustrated their use of “zhelekhivka”, which replaced etymological spelling along with the written language “yazychie”, and instead established the phonetic principle of spelling of the already dominant folk literary language.

Key words: etymological spelling, phonetic spelling, codification, spelling by P. Kulish (“kulishivka”), spelling by E. Zhelekhivskyi (“zhelekhivka”).

Постановка проблеми. Основні норми орфографії Є. Желехівського відомі й описані в лінгвістичній літературі, однак і досі не розкриті питання впливу «желехівки» на становлення української літературної мови в Галичині, здобуття статусу єдиного правопису у всій Західній Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало публікацій із зазначеної проблематики здійснили Степан Смаль-Стоцький [11, 12], Василь Німчук [8], Григорій Півторак [9], Микола Лесюк [5] та ін.

Постановка завдання. Ставимо за мету дослідити становлення фонетичного правопису як єдиного мовного кодексу в Західній Україні на межі століть.

Виклад основного матеріалу. 24 грудня 2024 року минуло 180 років з дня народження відомого українського лексикографа, професора Станіславської гімназії, громадського діяча Євгена Желехівського (1844–1885). Народився майбутній філолог у селі Хишевичі на Львівщині в родині священника. Дитячі роки провів у селі Кудобинці на Тернопільщині. Гімназійну освіту здобував у Львові, Перемишлі та Бережанах. З 1866 до 1869 року навчався на філософському факультеті Львівського університету. З 1870 року працював помічником вчителя в Перемишльській гімназії. 1872 року переїжджає до Станіслава, де на посаді цісарсько-королівського учителя гімназії (так він підписував свої листи до Ф. Міклошича [6, с. 135], хоч сучасники його називали професором класичної філології і руської мови [6, с. 360], працює до кінця життя. Як бачимо, так склалася доля Євгена Желехівського, що він добре пізнав мову майже усіх частин Галичини, бачив і відчував прагнення галичан стати на повен зріст у національному питанні, розумів значення й потребу мовного підґрунтя для суспільного утвердження. Задля цього й працював, іноді навіть на шкоду своєму здоров'ю (прожив лише 40 років). У некролозі письменник Г. Цеглинський писав: «Справою українською він жив і дихав, справі цій віддав усе своє життя і навіть утле здоров'є» [3, с. 35]. Є. Желехівський активно займався й громадською роботою: брав участь у створенні Львівської «Просвіти», входив до Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові (з 1874 р.), був засновником і очільником Станіславської «Просвіти» (з 1877 р.). 1884 року на площі Ринок у Станіславі відкрив українську читальню і був обраний її головою, того ж року брав участь у створенні товариства «Руських Жінок», яке очолювала Н. Кобринська, був членом-засновником «шкільної помочи» Українського

педагогічного товариства, радником очільника міста Станіслава. Епістолярій Є. Желехівського засвідчує про його наукову комунікацію не лише з майже усіма тогочасними українськими філологами, а й також з відомими європейськими мовознавцями: Ф. Міклошичем та В. Ягичем.

Основним науковим доробком галицького лінгвіста є насамперед двотомний «**Малоруско-німецький словар**», доопрацьований колегою і другом Софроном Недільським, виданий окремою книгою 1886 року у Львові в друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка. На той час це був найбільший словник української мови: він містив 64 тис. слів. Джерельною базою книги була лексика творів художньої літератури як Західної, так і Наддніпрянської України, фольклорних збірок, етнографічних матеріалів, тогочасних словників та записів численних кореспондентів тощо. Ось як про це писав у листі до Ф. Міклошича сам автор: «Маю вже готові виписки із майже усіх збірок народної творчості (казки, пісні, прислів'я та інше), також виписки з усіх руських письменників України, Галичини й Буковини. Залишаються ще для використання найважливіші вживані тепер руські шкільні підручники, а також рукописні лексичні матеріали, які мені надіслали у великій кількості з різних околиць знайомі» [6, с. 127]. Цей словник засвідчив лексичне багатство української мови, її спроможність бути рівною серед інших літературних мов. Іван Франко відзначав: «Словар» Желехівського, як на свій час, був дуже добрий і, прийнявши фонетичний правопис, зробився основою пізнішої побіди фонетики в школі і урядах» [16, с. 449] (більше про наукову рецепцію Є. Желехівського і його словник див [3]).

У Галичині в основному упродовж майже всього XIX ст. більшість інтелігенції використовувала «язичіє» як писемну мову разом з етимологічним правописом М. Максимовича. Як стверджує О.І. Муромцева, «в основі язичія була старослов'янська мова з домішками елементів російської і староукраїнської мов, західноукраїнських діалектів. У язичії застосовувалася кирилиця та історико-етимологічний правопис. Підтримувалось «москвофілами», які гадали в такий спосіб досягти так званої «мовної єдності з Росією, а також тими, хто заперечував здатність народної («мужичої») мови піднятися до рівня літературної» [7, с. 745]. Однак тут варто згадати і про Маркіяна Шашкевича, який першим використав в альманасі «Русалка Дністрови» (1837 р.) фонетичний правопис, головна засада якого, як зазначав сам автор, «пиши, як чуєш, а читай, як видиш». Однак новаторство М. Шашкевича

не знайшло підтримки в консервативній Галичині, де продовжували використовувати етимологічний правопис М. Максимовича.

Проте прогресивні галицькі діячі культури – народовці – стали активно послуговуватися, починаючи з другої половини 19 ст., фонетичним правописом П. Куліша («кулішівкою») [дет. див 10, с. 263]. Тому у 60–80-х роках XIX ст. у Галичині тривала безкомпромісна полеміка між москвофілами і народовцями. У 70-х роках позиції «фонетистів» зміцніли завдяки правопису М. Драгоманова, основний принцип якого: «один звук – одна буква». Упродовж кількох років цим кодексом послуговувався духовний авторитет нації – Іван Франко. Постає нагальна потреба у створенні єдиного правопису української мови на народній основі.

У Галичині, яка входила до складу Австро-Угорської імперії, українська мова не зазнавала утисків. Ось як про це пише С. Смаль-Стоцький: «Українська мова в Австрії здобула собі важне місце в публичному житті, її учать в школах, в ній видають закони державні і краєві, уряди і суди мусять послуговуватися нею, в церкві чути її в проповідях (і церковні книги читають тут з українською вимовою), одним словом терен уживання української мови дуже розширився, її потребують знати не лиш Українці, але і люди інших націй. Тим більше треба було вже раз полагодити правописне питання» [11, с. 148].

Роль правописного реформатора Галичини сміливо можемо віддати Євгенові Желехівському, який запропонував у своєму «Малоруско-німецькому словарі» нову орфографічну систему за фонетичним принципом. Також значну роль у популяризації й кодифікації цих норм відіграли й автори «Рускої граматики» Степан Смаль-Стоцький та Теодор (Федір) Гартнер, які використали у своєму підручнику правописні правила Є. Желехівського. Граматика вийшла друком 1893 року. Також ці вчені звернулися із листом до Міністерства освіти Австро-Угорщини з проханням запровадити в школах краю фонетичний правопис, подавши його проєкт на основі орфографії словника Є. Желехівського.

На думку відомих українських вчених С. Смаль-Стоцького, В. Німчука, Й. Дзендзелівського [11, с. 148; 8, с. 10; 1, с. 262–263] саме «кулішівка» лягла в основу правопису Є. Желехівського. Аргументом на підтвердження цієї думки С. Смаль-Стоцький висуває тезу про збереження в ньому «стародавніх знаків *я, є, ю, й*, між-тим як Драгоманов писав натомість якийсь час *ja, je, ju, j*, а в сполучі з м'якими шелестівками *-ѣа, -ѣе,*

-ѣу. Тільки для звука *ji* завів Желеховський знак *ї*, який знаний нам із старого церковного письма і яким колись і Драгоманов послуговувався по голосівках в значінню *ji*» [11, с. 148]. Важливо зауважити, що автори зазначених правописів відмовилися від використання літер **ѣ, ѓ** та **ѣ** на позначення звука *і*. На думку Й. Дзендзелівського, правопис «кулішівка», який набув значного поширення, «на західноукраїнських землях трансформований у *желехівку*» [1, с. 262–263]. Варто відзначити, що правописні системи П. Куліша та Є. Желехівського спрямовані до максимальної фонетизації орфографії.

Запровадження нового правопису, як відзначає С. Смаль-Стоцький, було нелегкою справою: «Закипіла грізна, завзята боротьба, що тяглась аж до року 1893-го. З тяжкою бідою, при помочи добрих людей (назву тут особливо Олександра Барвінського і пок. Омеляна Партицького) удалось нам противників побороти. А між ними був і такий важкий, як Омелян Огоновський. Дуже важну роль відіграв при тім словар Желеховського, що на нього ми як на яке євангеліє все наново могли з успіхом покликуватись» [11, с. 149].

Після виходу «Рускої граматики» 1893 року в українських школах Галичини й Буковини Міністерством освіти Австро-Угорщини було офіційно запроваджено фонетичний правопис. Завдяки цьому адміністративному документу зазначений правопис повсюдно утверджувався в усіх державних інституціях нашого краю. Його використовували в Галичині та на Буковині аж до 1922 року, а деякі твори друкували ним і пізніше. «Желехівка» витіснила етимологічний правопис разом з писемною мовою «язичієм», а натомість утвердила фонетичний принцип правопису уже панівної **народної** літературної мови.

Основні орфограми правопису Є. Желехівського такі:

1) літеру **ї** писав не лише на позначення йотованого *і* (*з'їдати, їй*), але й на позначення звука *і*, що походить з **ѣ** та **ѣ** після м'яких зубних приголосних *д, т, з, с, ц, л, н* (*діло, тіло, ціна, сіно*). Після твердих приголосних вживалася літера *і* (*стіл, сік*). Літери **ѣ, ѣ, ѣ** були вилучені з алфавіту. 1881 року в листі до Ф. Міклошича Є. Желехівський зазначав: «Я вживаю руську фонетичну орфографію, але позначаю **ѣ** через *і* та кожне **ѣ** через *і*. Знаки **ѣ** і **ѣ** я виключив, в складних словах я завжди проставлю замість **ѣ** знак **’**: *роз'їхати* [6, с. 127]. Однак згодом уже в друкованому варіанті словника буде використана літера **ї** і на позначення звука *і*, що походить з **ѣ** та **ѣ**;

2) за допомогою **ь** Є. Желехівський позначав м'якість **з, ц, с** перед **в**: *звьір, сьвіт, сьвято, цьвіт* тощо;

3) частка **ся** писалася окремо від дієслова (*учить ся, являє ся*), як і допоміжні дієслова **му, меш, ме...** від інфінітивів у формах майбутнього часу недоконаного виду (*робити му, жити ме, їсти мемо*);

4) прикметникові суфікси **-ський, -цький** не пом'якшувалися (*український, німецький*);

5) Йотоване **е** і м'якість попереднього приголосного перед **е** передавав через **є** (*єднати, зіє, Євангеліє*), йотований **о** – через **йо** (*його, йолуп*). «Але в передаванні м'якості приголосного перед **о** лексикограф був непослідовний. Для цього він уживав і **ь**, і букву **є**: *стьобати – стёбанути, сьомий – сёгочасний*. Цю непослідовність згодом усунули разом із буквою **ё**» [8, с. 10];

6) в іменниках середнього роду не відбувалося подовження приголосних, вживав закінчення **є** (*житє, знанє*). Тут можна зауважити подібну норму і в правописі П. Куліша: «Літера **є** вживалася лише після м'яких приголосних в іменниках середнього роду (*весілле, третє, щастє*)» [10, с. 263]. А це наштовхує на думку про однаковість такого слововживання наддніпрянців і галичан в часі використання цих правописів;

7) проривний задньоязиковий приголосний у «желехівці» писано староукраїнською буквою **г** (у «Німецько-малорускому словарі» зафіксовано 326 слів із початковою літерою **г** [3, с. 53]) (*гава, галаган* (великий мідний горщик), *глей*); африкати – за допомогою сполучень **дж, дз**: *гедзь, гринджоли*;

8) Є. Желехівський **вперше** вводить апостроф у новоукраїнську орфографію (раніше замість апострофа використовували твердий або м'який знак) і ставить його лише після префіксів, що закінчувалися твердим приголосним, перед йотованим і деякими голосними (*з'їзд, з'єднати, з'орати, роз'учитися*). Однак роздільну вимову губних приголосних із йотованими на письмі він не передавав: *бити – бю, бєш; вюн, вяз, мякий*;

9) іншомовні слова передавано згідно з місцевою вимовою з урахуванням вимови деяких звуків у тих мовах, з яких ці слова були запозичені, зокрема з позначенням м'якості **л** (*зоольогія, блюза, кляса, геній*).

Подальше унормування правопису розпочалося 1900 року під егідою Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові. Тут було створено «Язикову комісію» для остаточного упорядкування орфографічних норм. Результатом роботи цієї комісії стало видання «Рускої правописі зі сло-

варцем» (Львів, 1904), схваленого Філологічною секцією НТШ.

«Руска правопись зі словарцем» зберегла основні норми офіційної і загальноприйнятої «желехівки», зокрема особливості вживання літери **ї**, передачу асимілятивної м'якості на письмі, відсутність м'якого знака в суфіксах **-ський, -цький**. Варто також відзначити написання **і** на початку слова, зокрема у словах *індик, інколи, іноді*, а також відсутність букви **ё** на позначення буквосполучення **ьо**: *тьохкати, верхнього*. Як зазначає В.В. Німчук, «великою вадою правил НТШ була відсутність у них засобів на позначення твердості приголосних перед **я, ю, є, ї**, отже, написання (в доданому орфографічному словнику) не тільки *мяти*, але й *зісти* “з’їсти”. Це був крок назад навіть порівняно з практикою Є. Желехівського, у системі якого, хоч обмежено, але використовувався й апостроф» [8, с. 12].

Не всі західноукраїнські вчені підтримали орфографічні новації НТШ. Так, зокрема, С. Смаль-Стоцький негативно відгукувався про правописні норми: «Саме двадцять літ минуло, як в Галичині і на Буковині запроваджено предложену нами фонетичну правопись в школах. Поза школою, н. пр. в часописях, в консисторіях, в товариствах ще досить довго придержувано ся давньої „етимольогічної“ правописи. Але в школі, між самими учителями української мови, було зразу чимало противників нової правописи. Не диво. Велику силу має привичка. Старші люди, що зжили ся з давньою хоть недорічною правописію, не раді були навикати до чогось иньшого. Ба і граматики вчитись їм, та ще й професорам, не було в голові. Своє незнання треба було покрити чим иньшим. Підняв ся рух против нашої правописи нібито задля її непослідовности; скликувано анкети, до яких однак мене як автора першої фонетичної шкільної граматики і нової шкільної правописи зовсім не покликувано – і нарешті галицька рада шкільна краєва видала осібну, досить обємисту книжку „Руска Правопись“ і приписала їй для шкіл» [11, с. 149].

Однак незважаючи на усі ці труднощі, все ж таки адміністративне запровадження єдиного правопису в освітніх установах сприяло кодифікації мовних норм у всій суспільній сфері українства Австро-Угорської імперії. Так, відомі письменники також стали використовувати «желехівку», зокрема Іван Франко, Ольга Кобилянська, Юрій Федькович, Василь Стефаник, Марко Черемшина¹ тощо.

¹ Про правописні особливості епістолярію письменника див. [2].

Іван Франко послуговувався у своїх творах різними правописами української мови, які побутували в Галичині: «кулішівкою», «драгоманівкою», згодом «желехівкою». Як ідейний соратник Михайла Драгоманова, він популяризував у Західній Україні його правопис. Яскравим прикладом цієї орфографії є строфа вірша поета, яка зафіксована й на 20-гривневій банкноті:

*Земле, моја всеплодъучаја мати!
Сили, шчо в твојій движель глубині,
Краплъу², шчо в боју сміліше стојати,
дај і міні!*

Однак після 1893 року І. Франко пише уже «желехівкою». Прикладом такого тексту може слугувати переклад твору Марка Твена «Страховища німецької мови» 1900 року:

«Хто сам не вчив ся по німецьки, той не може мати ніякого поняття, що се за крута мова.

На всім світі нема напевно другої мови такої безсистемної, слизької і вюноватої, коли захочеш похопити її. Плаваєш по ній, як по розбурханім морі, раз сюди, раз туди, в нужденнім, безпомічнім стані, а коли ось-ось, тобі здається, знайшов правило, що дає міцну основу, щоб на хвилинку відпочити в загальнім заколоті і гармідері десятиох частей мови, то зараз бачиш у граматиці: «Ученик повинен мати на увазі отсі виємки». Зирнеш на ті виємки і побачиш відразу, що їх більше, ніж прикладів самого правила. І знов безнадійно кидає тобою хвиля і ти женеш до нової Арарат-гори, і замість неї знов попадаєш на зрадливу мілизну. Се досвід, які я поробив і роблю ще раз у раз. Скоро тільки повірю, що я добре вхопив один із проклятутих чотирьох «відмінків», всмикує ся в моє речення якийсь на око зовсім незначучий приіменник, наділений страшною, несподіваною силою, і розторошує мені весь ґрунт під ногами» [17].

Зразок тексту Ольги Кобилянської, надрукованого «желехівкою», наведемо з «Меланхолійного вальсу» (час написання – 1898 рік):

«Не можу слухати меланхолійної музики.

А вже найменше такої, що приваблює зразу душу ясними, до танцю визиваючими граціозними звуками, а відтак, зрікаючи ся їх незаметно, лє ся лиш одною широкою струєю смутку! – Я розпадаю ся тоді в чуття, і не можу оперти ся настроєви сумному мов креповий фльор, якого позбутися мені не так легко. За те як пронесе ся музыка блеску, я подвійно живу.

Обнимала би тоді цілий світ, заявляючи далеко-широко, що музыка грає!» [4, с. 3].

Юрій Федькович теж друкував свої твори «желехівкою». Ось приклад вірша «Добуш» із видання поезій буковинського поета 1907 року:

*Гей чи чули, люди добрі,
перед ким то зьвірі стинуть,
А за ким то молодиці,
а за ким дівчата гинуть?*

*То наш Добуш, наша слава,
то капітан на Підгір'ї,*

*Красний-красний як царевич
двайцять років і чотири [15, с. 56–57].*

«Желехівкою» писаний і текст Василя Стефаника з листа до М.М. Мочульського:

Русів 18.05.(1903)

Вн. Товаришу!

Я напишу вступне слово про себе, лишень мушу знати, які новелі будуть в книжці. Прошу Вас, щоби книжка не мала форми метелика а аби була книжка. Інакше не позволю на друк. Відпишіть.

Ваш В. Стефаник

Листівка Михайлові Мочульському [13, с. 366]

Навіть у консервативному конфесійному стилі теж вживають новий фонетичний правопис. Яскравим прикладом слугує перший повний український переклад Біблії (Відень, 1903 р.) за авторством П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, І. Пулюя, визнаний свого часу найкращим серед слов'янських. Пор.:

1. У почині було Слово, й Слово було в Бога, й Бог було Слово.

2. Воно було в почині у Бога.

3. Все Ним стало ся; І без Него не стало ся ніщо, що стало ся.

4. У Йому життє було: й життє було світлом людям.

5. І світло у темряві світить, і темрява Його не обняла

Святе письмо Нового Завіту [14, с. 89].

Висновки. Лінгвістична й просвітницька спадщина Є. Желехівського ще не повністю досліджена в сучасному українознавстві. На часі й видання епістолярію відомого краянина, невтомного громадського діяча, справжнього борця й самовідданого науковця, про якого лаконічно й щиро висловився І. Франко:

Тут нашої мови скарбницю здвига

Професор Євген Желехівський;

Хто б вдячно не стис його руку, хіба

Не був би син батьківський.

Іван Франко. Дня 4 серпня. Станіслав (1884 р.).

² На банкноті помилково видруковано *крапlou*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзендзелівський Й.О. Куліш П.О. *Українська мова. Енциклопедія* / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П та ін. Київ : «Укр. ецикл.», 2000. С. 262–263.
2. Думчак І.М. Правописні особливості епістолярію Марка Черемшини *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. № 20(72). 2024. С. 194–200.
3. Євген Желехівський у національно-культурному відродження України / В. Грещук, М. Лесюк, Л. Невідомська та ін., за заг. ред. В. Грещука. Івано-Франківськ : Плай, 1999. 150 с.
4. Кобилянська Ольга. Мелянхолійний валець Новеля. Галицька накладня Якова Оренштайна в Коломиї. Серія «Шкільна бібліотека». №80. 83 с.
5. Лесюк М.П. Становлення українських правописних норм *Становлення і розвиток української літературної мови*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. С. 513–552.
6. Листування українських славістів з Францем Міклошичем / Упорядник та автор передмови Т.С. Свенціцький. Київ : Наукова думка, 1993. 398 с.
7. Муромцева О.І. Язичіє *Українська мова. Енциклопедія* / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ : «Укр. ецикл.», 2000. С. 745.
8. Німчук В.В. Переднє слово *Історія українського правопису XVI–XX століття. Хрестоматія*. К. : Наукова думка, 2004. С. 5–26.
9. Півторак Г.П. Желехівка *Українська мова. Енциклопедія* / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ : «Укр. ецикл.», 2000. С. 168.
10. Півторак Г.П. Кулішівка *Українська мова. Енциклопедія* / Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. Київ : «Укр. ецикл.», 2000. С. 263.
11. Смаль-Стоцький Степан. Правописні непорозуміння *Історія українського правопису XVI–XX століття. Хрестоматія*. Київ : Наукова думка, 2004. С. 147–160.
12. Смаль-Стоцький Степан, Гартнер Федір. Руска граматика *Історія українського правопису XVI–XX століття. Хрестоматія*. Київ : Наукова думка, 2004. С. 106–122.
13. Стефаник Василь. Зібрання творів [Текст] : у 3 т., у 4 кн. Т. 1, кн. 2 : Листи : [150-річчю В. Стефаника присвяч.] / редкол.: С. Хороб (голова), Є. Баран, Р. Голод [та ін.] ; ред. і упоряд. тому Є. Баран. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. 599 с.
14. Съвяте письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською. У Відні. Виданне Британського і заграничного біблійного товариства. 1903. Переклад П.О. Куліша, І.С. Левіцького і Пулюя. Київ : Видавничий дім «Простір», 2010.
15. Федькович Осип Юрій. Поезії / зладив Іл. Кокорудз. Львів : з друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1907. 403 с.
16. Франко Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів у 50-ти т. Т. 41*. Київ, 1984. С. 194–470.
17. Франко Іван. Страховища німецької мови. З англ. пер. І. Франко. <https://ukrliteratura.com/uploads/posts/files/1/4/3/5/5/14355.pdf> (Дата звернення: 16.03.2025).